

УДК 327:339

В. М. ДЬОМІНА, І. Т. КІЩАК, С. П. ШЕВЧУК, О. В. ШТЕПА

м. Миколаїв

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ПОГЛИБЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Експертними методами досліджено умови розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Миколаївської області. З використанням методики SWOT-аналізу виявлено сильні та слабкі сторони функціонування підприємств в умовах зовнішніх загроз та можливостей, здійснено інтегральну оцінку експортного потенціалу області.

Ключові слова: експорт, експортний потенціал, середовище, експертні методи, стратегії.

Постановка проблеми. В умовах активізації міжрегіонального співробітництва з'явилась необхідність інтеграції загальнонаціональних та зовнішньоекономічних інтересів країни за принципами розвитку регіональної економіки, коли основні змінні моделей експорту та імпорту визначатимуть позитивні структурні зрушення у виробничому потенціалі, дозволять сформуванню нові напрями розвитку інтелектуального капіталу і перекваліфікацію працівників. Тому актуальним питанням є ефективне використання зовнішньоекономічного потенціалу регіонів з урахуванням їх географічних, природних, економічних, екологічних та демографічних особливостей. Це дозволить збільшити надходження прямих іноземних інвестицій в економіку області та підвищить роль і функції регіонів у забезпеченні ефективного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати наукових досліджень з проблем формування економічного потенціалу в контексті європейської інтеграції України висвітлені в працях Л.І.Федулової, А. А. Мазаракі, Ю. Ю. Пасічної, І.М.Школи та інших авторів [1,2,3,4,5]. Однак невирішеною частиною проблеми є те, що більшість науковців обмежується дослідженнями особливості формування експортного потенціалу в Україні в цілому, не враховуючи регіональних аспектів. Про те існують внутрішні фактори, які визначають реальні і потенційні можливості регіонів, використання яких потребує розроблення власної стратегії управління ними.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка потенціалу зовнішньоекономічної діяльності підприємств Миколаївської області

та визначення стратегічних пріоритетів їх розвитку, що дасть можливість формування передумов для модернізації економіки і активізації входження в світове господарство, прояві нових сфер бізнесу і нових технологій.

Виклад основного матеріалу. Активізація експортної діяльності пов'язана з оцінками експортного потенціалу регіону. Першопочаткові імпульси щодо формування експортного потенціалу економічного суб'єкта надходять від його внутрішньої системи. Проте значний вплив на формування експортного потенціалу і його реалізацію здійснює внутрішнє середовище країни та зовнішнє середовище. Під час визначення експортного потенціалу необхідним є аналіз можливостей у інвестиційному напрямку функціонування підприємств [2,с.8–13].

При оцінці експортного потенціалу Миколаївської області внутрішнє середовище міжнародного бізнесу формують виробничі потужності, природно-ресурсні можливості регіону та його людський капітал. При цьому, регіон розглядаємо як цілісну соціально-економічну систему.

Інструментом оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища бізнесу є SWOT – аналіз, в межах якого виявляють сильні сторони (Strength), слабкі сторони (Weakness) внутрішнього середовища, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища. Методологія SWOT-аналізу передбачає виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, та встановлення зв'язків між ними на основі побудови матриці, які в подальшому використовуються для формулювання стратегії входження підприємств області на зовнішні ринки [6,с.173–

191]. Слід відзначити, що при проведенні SWOT – аналізу в більшості випадків застосовується інформація, отримана методом експертних оцінок.

Відповідно до теми для проведення дослідження до участі в експертизі запрошено п'ятнадцять експертів, серед яких працівники департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Миколаївської обласної державної адміністрації, Миколаївського регіонального центру підтримки бізнесу, Миколаївської регіональної торгово-промислової палати, викладацький склад факультету економіки Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

На початковому етапі експертами визначено фактори впливу на можливості економічного розвитку регіону. За методикою SWOT-аналізу ці фактори формують сильні та слабкі сторони ведення нового бізнесу. Сильні та слабкі сторони – це переважно внутрішні чинники, пов'язані з поточним станом системи (табл. 1).

Потенційні можливості і загрози з боку зовнішнього середовища ведення бізнесу в Миколаївській області за авторською розробкою наведено в таблиці 2.

Проведення експертного опитування передбачало розробку анкет та перевірку узгодженості думок експертів. Центральним завданням експертизи з j явилось виявлення найбільш впливових факторів на експортний потенціал Миколаївської області. Експерти оцінили пріоритетність показників зовнішнього та внутрішнього середовища методом ранжирування. В формалізованому вигляді ця процедура була представлена таким чином.

Кожен експерт повинен присвоїти ранг r_j^i кожному з вищезазначених факторів за ступенем їх важливості. Потім визначалася сума рангів r_j , призначених експертами фактору j :

$$r_j = \sum_{i=1}^n r_j^i, \quad (1)$$

де r_j^i – ранг оцінки, даної i -м експертом фактору j , n – кількість експертів. Використання узагальне-

Таблиця 1

**Основні фактори внутрішнього середовища для підприємств
Миколаївської області [Розроблено авторами]**

Сильні сторони	Слабкі сторони
Приморське положення та наявність судноплавних річок Інгул, Південний Буг.	Припинення роботи значної кількості підприємств. Тривалий процес реформування економіки.
Наявність усіх видів транспортного сполучення.	Слабка мінерально-сировинна база.
Потужний, високорозвинений промисловий потенціал, достатня кількість підприємств, які виробляють інноваційну продукцію.	Значна концентрація економічного потенціалу в кількох містах області.
Значні агрокліматичні ресурси. Сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості.	Необхідність створення інфраструктури найбільш цінних та привабливих місць області.
Наявність рекреаційних ресурсів для розвитку міжнародних форм туризму та відпочинку. Наявність археологічних та культурологічних пам'яток.	Недостатня розвиненість та незадовільний стан автомобільних доріг, особливо у сільській місцевості.
Високі темпи розвитку стільникового зв'язку.	Значна кількість населення, яка має низький рівень доходів.
Наявність перспективних промислових територій.	Високі банківські відсотки.
Наявність спеціальних економічних зон.	Необлаштовані сміттєзвалища та відсутність сміттєпереробних підприємств.
Високий освітній рівень населення.	Незадовільна зайнятість молоді.
Значна питома вага в трудових ресурсах кваліфікованої робочої сили.	Робота багатьох дипломованих фахівців не за спеціальністю.
Значна питома вага зайнятих у сфері обслуговування.	Значна кількість людей похилого віку.
Велика кількість ВНЗ та науково-дослідницьких установ.	Від'ємний природний приріст населення.
Активний розвиток фінансово-кредитної системи.	Невисока тривалість життя населення.

Т а б л и ц я 2

Фактори зовнішнього середовища для підприємств Миколаївської області

Можливості	Загрози
Інтенсифікація міжрегіональної економічної співпраці.	Енергозалежність від зовнішніх джерел енергопостачання.
Досвід організації культурних, науково-освітніх, рекламно-інформаційних заходів із закордонними партнерами.	Слабка інформованість потенційних партнерів про можливості регіону.
Нарощування транспортно-транзитних потужностей.	Недовіра закордонних ділових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів.
Вступ України до СОТ.	Наявність на території області Південноукраїнської АЕС.
Робота міжнародних консультантів у сфері навчання представників місцевих ділових та громадських кіл.	Недостатній рівень якості транспортної мережі для транзитних перевізників.
Можливість обміну закордонними студентами.	Відплив інтелектуальної еліти.
Активна модернізація та розвиток портового господарства.	Невизнання вітчизняних дипломів на зовнішньому ринку.
Наявність перспективних галузей для розміщення інвестицій.	Незадовільна структура зовнішніх інвестицій.

ного ранжирування можливе тільки тоді, коли думки експертів узгоджені. Коефіцієнт узгодженості думок експертів обчислюється за сукупністю всіх напрямів. Для цих цілей використовується коефіцієнт конкордації [33]:

$$W = \frac{12 \sum_{j=1}^m d_j^2}{n^2(m^2 - m) - n \sum_{l=1}^k T_l}, \quad (2)$$

де n – кількість експертів, m – кількість факторів, d_j – відхилення суми рангів факторів, зазначених за формулою (1) від середньої суми рангів.

Величина T_l розраховується при наявності пов'язаних рангів за окремими експертами:

$$T_l = t_l^3 - t_l, \quad (3)$$

де t_l – рангова оцінка пов'язаних рангів в кожній групі оцінок за факторами.

Коефіцієнт конкордації приймає значення в межах від 0 до 1. $W = 1$ означає повну узгодженість думок експертів, при $W = 0$ – повну неузгодженість. Коефіцієнт конкордації показує ступінь узгодженості всієї експертної групи. Низьке значення цього коефіцієнта може бути отримано як за відсутності спільності думок всіх експертів, так і через наявність протилежних думок у підгрупах експертів.

Значущість коефіцієнта конкордації перевіряється на основі χ^2 – критерію Пірсона [6, с. 345–348]:

$$\chi_{\text{роз}}^2 = \frac{12 \sum_{j=1}^m d_j^2}{mn(n+1) - \frac{1}{n} \sum_{l=1}^k T_l}, \quad (4)$$

шляхом зрівняння його розрахункового значення з табличним при числі ступенів вільності $(n - 1)$ та заданого рівня ймовірності P . Якщо $\chi_{\text{роз}}^2$ більше, ніж табличне $\chi_{\text{табл}}^2$, то коефіцієнт конкордації W вважається значущим і думки експертів узгодженими.

Розрахункові значення коефіцієнта конкордації W і χ^2 статистики по кожному блоку матриці SWOT – аналізу приведені в таблиці 3.

Т а б л и ц я 3

Результати розрахунків критеріїв узгодженості думок експертів

Блоки матриці	W	$\chi_{\text{роз}}^2$
Сильні сторони	0,77	265
Слабкі сторони	0,78	407
Можливості	0,68	117
Загрози	0,69	63,8

Значення коефіцієнтів конкордації для всіх напрямів складають приблизно 0,7, що вказує на достатню збіжність рангових оцінок експертів. Табличне значення χ^2 статистики при рівні ймовірності $P = 0,95$ та числі ступенів свободи $n - 1 = 14$ складає $\chi_{\text{табл}}^2 = 6,571$. Зрівняння цього значення з розрахунковими

(табл. 3) показує, що за всіма блоками матриці $\chi^2_{\text{роз}} > \chi^2_{\text{табл}}$ тобто всі коефіцієнти конкордації слід визначити статистично значущими. Таким чином, думки експертів за всіма блоками матриці SWOT-аналізу можна вважати узгодженими, що підтверджує на достатній рівень довіри до результатів експертизи.

За результатами експертного ранжування з усіх факторів, що входили до поля «сильні сторони», було виділено такі: потужний, високорозвинений промисловий потенціал, достатня кількість підприємств, які виробляють інноваційну продукцію (середній ранг – 2,27, що говорить про те, що цей фактор, на думку експертів найбільш вагомий та важливий і в загальному ранжуванні займає перше місце); на другому місці – приморське положення та наявність судоплавних річок (середній ранг – 2,53); на третьому місці – сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості (середній ранг – 2,80). При цьому слід відмітити, що ці фактори в думках експертів розходяться в невеликих межах: від 2,80 до 2,27. Наступний фактор по значущості для Миколаївської області – це «значні агрокліматичні ресурси», оскільки регіон має значну кількість родючих земель та багатий досвід ведення на цих землях тваринництва, садівництва та землеробства, що формує необхідний потенціал для розвитку харчової промисловості. Кліматичні ресурси – зокрема 265 сонячних днів в році дають можливість розвивати виноградарство та нетрадиційну енергетику, а також курортний відпочинок жителів України та країн СНД.

Слід відмітити також важливість такого фактору як «наявність усіх видів транспортного сполучення», що дозволяє розвивати міжнародні перевезення вантажів та пасажирів. Такий фактор як «наявність великої кількості кваліфікованих кадрів» не отримав підтримки експертів. Кадровий потенціал області формують декілька крупних вищих навчальних закладів м. Миколаєва, однак спрямованість підготовки їх досить вузька: традиційне суднобудування, сільське господарство та загальні науки: економіка, філологія, історія.

До найбільш слабких сторін експерти віднесли припинення роботи значної кількості підприємств (середній ранг – 1,27); необхідність створення інфраструктури найбільш цінних та привабливих місць області (середній ранг – 2,47); значна концентрація еко-

номічного потенціалу в кількох містах області (середній ранг – 3,93).

Серед багатьох можливостей експерти такі: активне співробітництво з державами Чорноморського регіону (1 місце – 2,47); нарощування транспортно-транзитних потужностей (2 місце – 2,73); наявність перспективних галузей для розміщення інвестицій (3 місце – 3,33). Також важливим фактором серед можливостей подальшого розвитку є активна позиція місцевої влади щодо поліпшення інвестиційного клімату в регіоні. Пошук та підтримка іноземних джерел фінансування економіки як області, так і України в цілому є гострою проблемою на даному етапі розвитку. Ці обставини сформували першочергові позиції в загрозах для розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

На перше місце серед наданих факторів загроз експерти поставили недовіру закордонних ділових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів (середній ранг – 2,40). Ця проблема є загальнодержавною і її рішення лежить в площині вдосконалення національного законодавства щодо залучення інвестицій. Друге місце серед загроз посідає «енергозалежність від зовнішніх джерел енергопостачання» (середній ранг – 3,2) та незадовільна структура зовнішніх інвестицій (середній ранг – 3,2). Ці два фактори між собою тісно пов'язані, так як розвиток в області нетрадиційної енергетики потребує значних інвестицій. До теперішнього часу зовнішні інвестиції в основному надходили у харчову галузь (27%) та у сферу транспорту і зв'язку (24%). Значна частка інвестування надходить в сферу обігу та невиробничих послуг [7, с. 23–32]. Тобто чітко простежується в галузевій структурі орієнтація іноземних інвесторів на розширення ринків збуту продукції власного виробництва. Спрямування інвестицій в інноваційний потенціал, який зосереджений в галузі машинобудування і який забезпечує якісний стрибок в технічному і технологічному розвитку виробничої сфери, практично відсутнє.

В результаті ранжування виділено три найважливіших фактори окремо для кожного поля матриці SWOT і складена матриця ситуаційного аналізу, де представлена узагальнена інтегральна оцінка слабких та сильних сторін, можливостей та загроз зовнішнього середовища для підприємств Миколаївської області (табл. 4).

Таблиця 4

Результати ситуаційного аналізу зовнішньоекономічної діяльності Миколаївської області

Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище						Загалом
	Слабкі сторони			Сильні сторони			
	Припинення роботи значної кількості підприємств. Тривалий процес реформування економіки	Необхідність створення інфраструктури найбільш цінних та привабливих місць області	Значна концентрація економічного потенціалу в кількох містах області	Потужний, високорозвинений промисловий потенціал, достатня кількість підприємств, які виробляють інноваційну продукцію	Приморське положення та наявність судноплавних річок	Сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського виробництва та переробної промисловості	
МОЖЛИВОСТІ							
Активне співробітництво з державами Чорноморського регіону.	-1	-2	-3	3	3	3	9
Наявність перспективних галузей для розміщення інвестицій.	-3	-1	-2	0	2	3	5
Нарощування транспортно-транзитних потужностей.	0	-2	-3	2	3	2	7
ЗАГРОЗИ							
Недовіра закордонних ділових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів.	-3	-3	-1	3	2	3	8
Енергозалежність від зовнішніх джерел енергопостачання.	-2	-1	0	2	1	1	4
Незадовільна структура зовнішніх інвестицій.	-3	-1	-3	3	2	2	7
Загалом	-12	-10	-12	13	13	14	40
							6

Результат інтегрального впливу слабких та сильних сторін на можливості і загрози зі сторони зовнішнього середовища достатньо міцній (значення дорівнює +6) [6, с.156–170]. Це означає, що не дивлячись на зміну економічних умов, що призвели до недостатньо високих та нестійких ринкових позицій, в ці-

лому, Миколаївська область володіє значним продуктивним потенціалом для здійснення та розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Результати дослідження дозволили запропонувати пріоритети розвитку експортного потенціалу Миколаївської області, які деталізовані за допомогою дерева цілей (рис. 1).

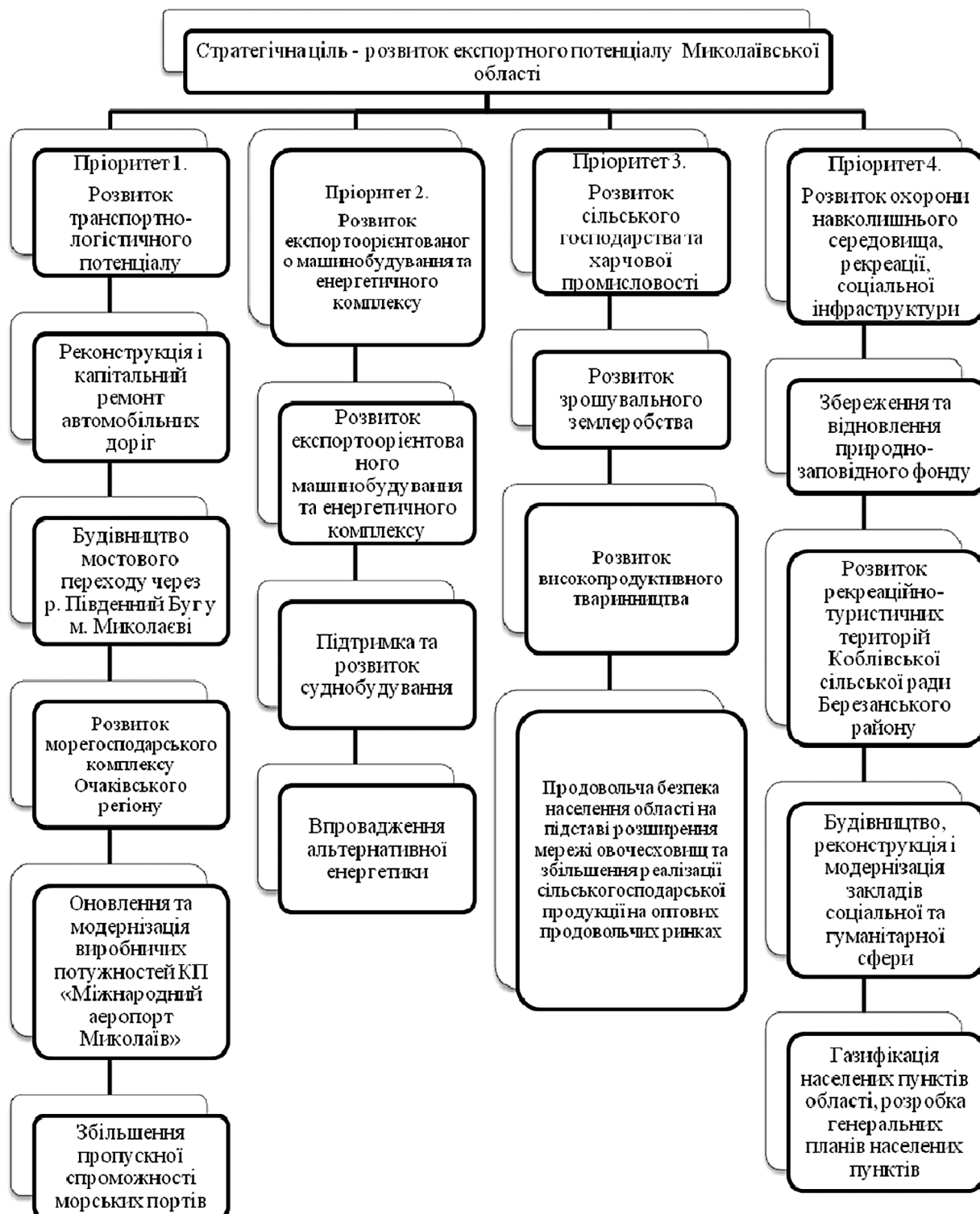

Рис. 1. Складові зростання експортного потенціалу Миколаївської області

До цих пріоритетів відносяться: розвиток транспортної мережі на території області, реконструкція і капітальний ремонт автомобільних доріг, розвиток морського господарського комплексу Очаківського району, збільшення пропускної спроможності морських портів, розвиток експортоорієнтованого машинобудування та енергетичного комплексу, підтримка та розвиток суднобудування, впровадження альтернативної енергетики, розвиток сільського господарства та харчової промисловості, розвиток високопродуктивного тваринництва, продовольча безпека населення області на підставі розширення мережі овочесховищ та збільшення реалізації сільськогосподарської продукції на оптових продовольчих ринках, збереження та відновлення природно-заповідного фонду, будівництво та реконструкція закладів соціальної та гуманітарної сфери, газифікація населених пунктів області та розробка генеральних планів їх розвитку, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, розвиток курортно-рекреаційної сфери, розвиток сільського господарства та харчової промисловості, модернізація інфраструктури і базових секторів економіки шляхом усунення структурних проблем.

Висновки та перспективи досліджень. Результати експертного опитування дозволили обрати основні фактори зростання обсягів експорту та здійснити їх ранжування. Використання методики SWOT-аналізу сприяло виконанню оцінки експортного потенціалу,

яка засвідчила на його достатній рівень. Беручи до уваги думки експертів про найбільш суттєві фактори зростання економіки регіону виділено пріоритети у розвитку експортного потенціалу Миколаївської області.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням основних чинників, що визначають вибір інвестиційної стратегії, яка б забезпечувала ефективне використання експортного потенціалу області.

Список використаних джерел

1. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України : [монографія] / [Федулова Л. І., Бажал Ю. М., Осецький В. Л. та ін.] ; за ред. Л. І. Федулової ; НАН України. Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2011. — 656 с.
2. Управління експортним потенціалом України : монографія / А. А. Мазаракі, В. В. Юхименко, О. П. Гребельник та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. — К. : Київ. нац. торг.-економ. університет, 2007. — 210 с.
3. Пасічна Ю. Ю. Структурний підхід до формування зовнішньоекономічної стратегії держави в умовах глобалізації / Ю. Ю. Пасічна // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №3. — С. 17—27.
4. Школа І. М. Регіональні принципи та економічні аспекти інтеграції України в Європейський Союз / І. М. Школа, О. М. Верстюк // Економіст. — 2009. — № 2. — С. 222—228.
5. Забарна Е. Оцінка та перспективи розвитку Одеського регіону / Е. Забарна // Регіональна економіка. — 2010. — № 1. — С. 44—47.
6. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства : навчальний посібник / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід. — Харків : Вид. ХДЕУ, 2002. — 640 с.
7. Дьоміна В. М. Міжнародні інвестиційні ризики та їх вплив на регіональний розвиток Миколаївської області / В. М. Дьоміна, С. А. Дамаронюк // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського, серія «Економічні науки». — 2013 — № 10. — С. 28—32.

V. M. DYOMINA, I. T. KISHCHAK, S. P. SHEVCHUK, O. V. SHTEPA
Mykolaiv

EVALUATION OF EXPORT POTENTIAL OF MYKOLAYIV REGION IN THE CONTEXT OF DEEPENING FOREIGN ECONOMIC RELATIONS

Expert methods investigated growth conditions for foreign economic activity of enterprises of Mykolaiv region. Using the SWOT analysis identified the strengths and weaknesses of the functioning of enterprises in the face of external threats and opportunities, made integral assessment of the export potential of the region and the priorities of its development.

Keywords: export, export potential, expert methods, strategies.

В. М. ДЕМИНА, И. Т. КИЩАК, С. П. ШЕВЧУК, О. В. ШТЕПА
г. Николаев

ОЦЕНКА ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА НИКОЛАЕВСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ УГЛУБЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ

Экспертными методами исследованы условия роста внешнеэкономической деятельности предприятий Николаевской области. С использованием методики SWOT-анализа были выявлены сильные и слабые стороны функционирования предприятий в условиях внешних угроз и возможностей, выполнена интегральная оценка экспортного потенциала области и предложены приоритеты его развития.

Ключевые слова: экспорт, экспортный потенциал, среда, экспертные методы, стратегии.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2014